

Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz

Wydanie 7.

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz.U. Nr 9, poz. 59)

Tekst jednolity z dnia 15 lipca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)¹

¹ Tekst jednolity ogłoszono dnia 10.08.2020 r.

Wprowadzenie

Literatura: *M. Andrzejewski*, O potrzebie zmian w polskim prawie rozwodowym, SP 2016, Nr 3; *tenże*, Prawo cywilne – prawo rodzinne – prawo dotyczące rodziny (refleksje w czasie, gdy osłabł impet prac nad kodyfikacją prawa cywilnego), w: Meandry prawa – teoria i praktyka. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Mieczysława Goetela (red. *E.W. Pływaczewski, J. Bryk*), Szczytno 2017; *tenże*, Rozważania o tożsamości zastępczego rodzicielstwa (i kilku drobniejszych sprawach), w: Pomoc społeczna wobec rodzin. Interdyscyplinarne rozważania o publicznej trosce o dziecko i rodzinę (red. *D. Trawkowska*), Toruń 2011; *tenże*, Współpraca sądów rodzinnych i instytucji pomocy społecznej w umieszczaniu dzieci poza rodziną, PiP 2003, Nr 9; *M. Andrzejewski* (red.), Rodziny zastępcze – problematyka prawna, Toruń 2006; *M. Andrzejewski, M. Łączkowska, A. Schulz, A. Urbańska-Łukaszewicz*, Równość – nierówność, dyskryminacja – niedyskryminacja – postrzeganie z perspektywy prawa rodzinnego, w: O prawach człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Romana Wieruszewskiego (red. *G. Baranowska, A. Gliszczyńska-Grabias, A. Hernandez-Polczyńska, K. Sękowska-Kozłowska*), Warszawa 2017; *M. Arczewska*, Dobro dziecka jako przedmiot troski społecznej, Kraków 2017; *M. Balcerak*, Prawa dziecka, Warszawa 1986; *B. Banaszak, M. Zieliński*, Konstytucyjne i ustawowe pojęcie rodziny, MoP 2014, Nr 7; *M. Bańkowska*, XX-lecie sądownictwa rodzinnego w Polsce, PS 1999, Nr 4; *J. Basiaga*, Czynniki utrudniające funkcjonowanie zawodowych rodzin zastępczych, Polityka Społeczna 2015, Nr 1; *tenże*, Warunki funkcjonowania zawodowych rodzin zastępczych, POW 2014, Nr 4; *tenże*, Współpraca zawodowych rodzin zastępczych z sądem rodzinnym, POW 2014, Nr 9; *T. Bojarski* (red.), Orzekanie środków wychowawczych i poprawczych w praktyce sądów rodzinnych, Lublin 1990; *T. Borutka, T. Kornecki, P. Kroczek*, Rodzina fundamentem społeczeństwa: Aspekt społeczno-prawny, Kraków 2017; *W. Broniewicz*, Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym, PiP 1966, Nr 7–8; *tenże*, Sąd rodzinny a sąd opiekuńczy, PS 1993, Nr 2; *M. Cabalski*, Przestępczość nieletnich w Polsce, RiP 2010, Nr 14–15; *Z. Celmer*, Małżeństwo, Warszawa 1989; *A. Chajnowska*, Piecza zastępcza jako najdalej idący środek ograniczenia władzy rodzicielskiej, Przegląd Prawno-Ekonomiczny 2014, Nr 3; *B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała*, Przejawy demoralizacji jako podstawa działań podejmowanych wobec nieletnich przez sądy rodzinne, Prawo w działaniu 2015, t. 22; *P. Czarnecki*, Status nieletniego w postępowaniu w sprawach nieletnich, PS 2016, Nr 9; *B. Czech*, Rodziny zastępcze – z problematyki orzecznictwa w sądach powszechnych, RiP 2009, Nr 13; *B. Czech* (red.), Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego?, Katowice 1997; *B. Czech* (red.), Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym, Katowice 1996; *B. Deskiewicz*, Udział prokuratora w postępowaniu o zaprzeczenie pochodzenia dziecka poczętego w drodze sztucznej inseminacji heterologicznej, Prok. i Pr. 2007, Nr 9; *B. Dobrzański*, Głosa do wyr. SN z 19.10.1965 r., I CR 286/65, OSPiKA 1966, Nr 4, poz. 95; *tenże*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy a Kodeks cywilny, SC 1966, t. VII; *tenże*, Stosunek spraw o sprostowanie aktu stanu cywilnego w postępowaniu niespornym do powództw o ustalenie, czy strony pozostają ze sobą w stosunku rodziców i dzieci, PiP 1950, Nr 4; *M. Domański*, Wybrane zagadnienia legislacyjne prawa rodzinnego, w: *Leges ab omnibus intellegi debent*. Księga XV-lecia Rządowego Centrum Legislacji (red. *W. Brzozowski, A. Krzywoń*), Warszawa 2015; *A. Duda, T. Krasoń*, Specyfika postępowania w sprawach nieletnich, w: Postępowanie karne a inne postępowania represyjne (red. *P. Czarnecki*), Warszawa 2016; *A. Duda-Ziętek*, Rola sędziego i kuratora w postępowaniu w sprawach nieletnich, RiP 2010, Nr 16; *E. Dybowska, M. Prucnal-Wójcik* (red.), Wokół rodziny i dziecka. Wybrane zagadnienia z teorii i praktyki, Kraków 2017; *P. Fiedorczyk*, Dyskusja na temat miejsca prawa rodzinnego w systemie prawa Polski Ludowej, Miscellanea

Historico-Iuridica 2009, t. VII; *tenże*, Radzieckie prawo rodzinne jako przedmiot recepcji w Polsce i innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej, AUWr 2009, Nr 3154; *tenże*, Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945–1964), Białystok 2014; *J. Gajda*, Polskie prawo rodzinne wobec współczesnych wyzwań. Kilka refleksji, w: Współczesne wyzwania państwa i prawa. Księga Jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowej profesora Jerzego Jaskierni (red. *Ł. Baratyński, P. Ramiączek, K. Spryszak*), Kielce 2017; *M. Goettel*, Koncepcja chronionego interesu, prawa podmiotowego oraz stosunku prawnego na gruncie prawa rodzinnego, w: Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym (red. *R. Szytchmiller, J. Krzywkowska, M. Paszkowski*), Olsztyn 2017; *J. Górecki*, Unieważnienie małżeństwa, Kraków 1958; *P. Górecki*, Rola i zadania obrońcy nieletniego w świetle znowelizowanej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Prok. i Pr. 2014, Nr 10; *P. Górecki, S. Stachowiak*, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2010; *K. Grabowski*, Środki reakcji prawnej sądu rodzinnego na używanie środków odurzających lub substancji psychotropowych przez nieletniego, RiP 2013, Nr 26–27; *E. Gross-Golacka*, Instytucjonalne formy opieki nad dzieckiem i rodziną, Polityka Społeczna 2009, Nr 9; *S. Grzybowski*, O rzeczywistej i rzekomej nowoczesności rozwiązań zastosowanych w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, w: Prace z prawa cywilnego. Wydane dla uczczenia pracy naukowej Profesora Józefa Stanisława Piątowskiego (red. *B. Kordasiewicz, E. Łętowska*), Ossolineum 1985; *tenże*, Z problematyki usytuowania prawa rodzinnego w systemie prawa cywilnego (zagadnienia części ogólnej oraz oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński), SI 1994, t. 21; *J. Gudowski*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo, Kraków 1998; *J. Gwiazdomorski*, Dochodzenie i zaprzeczenie macierzyństwa, SC 1974, t. XXIV; *J. Gwiazdomorski* (ref. gł.), *M. Grudziński, S. Kaleta, A. Wolter*, Założenia prawa rodzinnego w świetle Konstytucji PRL, w: Zagadnienia prawne Konstytucji PRL, t. III, Warszawa 1954; *E. Holewińska-Łapińska*, Orzekanie o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej, POW 2008, Nr 9; *taż*, Samodzielność kodeksowa prawa rodzinnego, w: Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza (red. *M. Nazar*), Lublin 2015; *taż*, Ustanowienie opieki a orzeczenie o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej, w: Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smoczyńskiego, Toruń 2008; *taż*, Uznanie dziecka według kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Warszawa 1979; *J. Ignatowicz*, Kilka uwag o przyszłych zmianach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w: Prace cywilistyczne. Księga pamiątkowa dla uczczenia 40-lecia pracy naukowej profesora Jana J. Winiarza (red. *S. Wójcik*), Warszawa 1990; *tenże*, Stan cywilny i jego ochrona, AUMCS 1963, Nr 1; *tenże*, Udział prokuratora w sprawach o prawa stanu cywilnego w świetle przepisów obowiązujących od 1.1.1965 r., PiP 1966, Nr 4–5; *tenże*, Uregulowanie stosunków prawnorodzinnych i prawnoosobowych w nowym prawie o aktach stanu cywilnego z 1986 r., PiP 1987, Nr 2; *tenże*, w: Kodeks rodzinny. Komentarz (red. *M. Grudziński, J. Ignatowicz*), Warszawa 1959; *K. Jadach, K. Perzanowska, A. Urbańska-Łukaszewicz*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, RiP 2014, Nr 29; *D. Jaroszevska-Choraś, A. Kilińska-Pękacz, A. Wedeł-Domaradzka* (red.), Rodzina i prawo, Bydgoszcz 2017; *T. Jasudowicz* (oprac.), Prawa rodziny – prawa w rodzinie w świetle standardów międzynarodowych, Toruń 1999; *G. Jędrejek* (red.), Meritum. Prawo rodzinne, Warszawa 2017; *J. Jodłowski*, Głosa do wyr. SN z 10.2.1972 r., II CR 663/71, PiP 1973, Nr 4; *tenże*, Zasady naczelnego socjalistycznego postępowania cywilnego, w: Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego, SC 1966, t. VII; *tenże*, Zasady naczelnego socjalistycznego postępowania cywilnego, w: Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów (red. *J. Jodłowski*), Wrocław 1974; *M. Kaczmarek*, Szanse i bariery realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, POW 2012, Nr 2; *tenże*, Zmiany w systemie pomocy dziecku i rodzinie w latach 2000–2010, POW 2011, Nr 5; *S. Kaleta*, Spór o miejsce prawa rodzinnego w systemie prawa polskiego, SC 1969, t. XIII–XIV; *tenże*, Więzy normatywne między przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego a przepisami Kodeksu cywilnego, AUWr Prawo CLXXXVI (tom specjalny ku czci Jana Kosika), Wrocław 1990; *P. Kędziora*, Dobro dziecka jako podstawowa wartość

prawa rodzinnego – rozważania na tle praktyki orzeczniczej sądów powszechnych, w: Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym (red. R. Sztymchmiller, J. Krzykowska, M. Paszkowski), Olsztyn 2017; J. Klimkowicz, Glosa do orz. SN z 29.1.1966 r., I CZ 149/66, OSPiKA 1968, Nr 3, poz. 56; A. Kłoskowska, Socjologiczne aspekty prawnej ochrony rodziny, PiP 1968, Nr 2; Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, AIS 2014, Nr 6; M. Kolankiewicz, Z tradycji rodzin zastępczych, cz. 1, POW 2008, Nr 1; V. Konarska-Wrzošek, Projektowane zmiany w zakresie postępowania z nieletnimi w Polsce, PiP 2011, Nr 4; K. Korzan, Kurator w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1966; W. Kowalski, Zmiany w funkcjonowaniu Wiosek Dziecięcych SOS, POW 2006, Nr 6; K. Krasowski, Próby unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w II Rzeczypospolitej, KPP 1994, Nr 3; P. Kropisz, S. Niewiadomska, Prowadzenie rodzinnych domów dziecka, jako przejaw prywatyzacji zadań publicznych, w: Rodzina w prawie administracyjnym (red. A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz), Katowice 2015; J. Krukowski, M. Sitarz, J. Gręźlikowski (red.), Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim, Lublin 2017; K. Krzekotowska, Sytuacja prawna dziecka poczętego wskutek sztucznego zapłodnienia, NP 1982, Nr 5–6; J. Krzynówek, J. Krzykowska (red.), Ochrona małżeństwa i rodziny w Polsce. Zagadnienia prawne, Olsztyn 2015; M. Kubek, Postępowania z nieletnimi w Polsce w ujęciu historycznym i w świetle zmian wprowadzonych ustawą z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw, RiP 2014, Nr 29; J. Kuształ, Dobro dziecka w polskim postępowaniu w sprawach nieletnich, w: Prawda, dobro, piękno. Wymiar filozoficzno-prawny i socjopedagogiczny (red. A. Kieszowska), Warszawa 2015; M. Liciński, Praca z rodziną – alternatywa opieki zastępczej, Polityka Społeczna 2009, Nr 9; K. Lipiński, Glosa do orz. SN z 29.7.1955 r., 2 CZ 96/55, NP 1957, Nr 10; J. Litwin, Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz, Warszawa 1961; *tenże*, Reforma prawa o aktach stanu cywilnego, jej zakres i geneza, NP 1955, Nr 11; J. Luberadźka-Gruca, Wspieranie rodziny i piecza zastępcza w świetle nowej ustawy, POW 2011, Nr 10; S. Łakoma, Instytucja rodzin zastępczych w prawie administracyjnym, Łódź 2014; *taż*, Wioski dziecięce SOS, Jur. 2004, Nr 9; J. Łukasiewicz, A. Arkuszewska, A. Kościótek (red.), Wokół problematyki małżeństwa w aspekcie materialnym i procesowym, Toruń 2017; I. Malinowska, Standardy europejskie polskiego prawa rodzinnego i opiekuńczego, w: Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego? (red. B. Czech), Katowice 1997; M. Maraszek, Obrońca w postępowaniu w sprawach nieletnich, Pal. 2014, Nr 5–6; W. Masewicz, Prokurator w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1975; T. Materny, Rodziny zastępcze, PWS 1974, Nr 6; J. Mazurkiewicz, Rodziny do remontu! Czyli o potrzebie wielkiej reformy prawa rodzinnego, w: 50 lat Kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji (red. P. Stec, M. Załucki), Warszawa 2014; M. Mączyńska, Nowelizacja ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – zagadnienia wybrane, Pal. 2016, Nr 5; A. Mączyński, Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego, w: Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla (red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel), t. I, Warszawa 2012; *tenże*, Nowa regulacja międzynarodowego prawa rodzinnego, w: Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi (red. A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko), Warszawa 2014; M. Michalik, O etycznych aspektach problemu rodziny, w: Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej (red. T. Smyczyński), Poznań 1990; R. Michalska-Badziak, Instytucja rodzin zastępczych w świetle nowej regulacji prawnej, SPE 1994, Nr 49; *taż*, Rodzinny dom dziecka jako forma opieki nad dzieckiem osieroconym, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Iuridica 1992, Nr 52; K. Michałowska, Niemajątkowe wartości życia rodzinnego w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2017; K. Mickiewicz-Stopa, Zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka – perspektywa umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej i jego kontaktu z rodzicami biologicznymi, POW 2017, Nr 3; J. Mojak, Z problematyki sądownictwa rodzinnego, NP 1981, Nr 1; K. Napiórkowska, Realizacja ustawy o wspieraniu i systemie pieczy zastępczej w świetle najnowszych danych statystycznych, POW 2016, Nr 2; G. Nauka, Rodzina a prawo i sąd rodzinny, RiP 2015, Nr 33; M. Nazar, Cywilnoprawne zagadnienia konkubinatu de lege ferenda, PiP 1989, Nr 12; *tenże*, Konkubinaty a małżeństwo – wybrane

zagadnienia, w: Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego, Toruń 2008; *tenże*, Niektóre zagadnienia małżeństwa i rodziny w świetle unormowań Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., *Rej.* 1997, Nr 5; *tenże*, O znaczeniu adekwatnego rekonstruowania zasad prawa rodzinnego, w: *Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza* (red. *M. Nazar*), Lublin 2015; *tenże*, Prawo rodzinne w dorobku naukowym i orzecznictwie Profesora Jerzego Ignatowicza, *AUMCS* 2013, Nr 60; *tenże*, Rozliczenia majątkowe konkubentów, *Pal.* 1988, Nr 10; *tenże*, Rozliczenia majątkowe konkubentów, Lublin 1993; *D. Ossowska-Salamonowicz, M. Giżyńska*, Konstytucyjne obowiązki państwa względem rodziny – analiza wybranych przykładów regulacji ochronnych, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym* (red. *R. Sztymiler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski*), Olsztyn 2017; *M. Oziemkowski, M. Samek*, Uwagi do założeń projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dzieckiem, *POW* 2010, Nr 2; *A. Patela-Owczarczyk*, Organizacja rodzinnej pieczy zastępczej w Warszawie, *POW* 2014, Nr 1; *W. Patulski*, Kierunki działalności sądownictwa dla nieletnich, *NP* 1975, Nr 7–8; *J. Pawliczak*, Zarejestrowany związek partnerski a małżeństwo, Warszawa 2014; *E. Pędziątek-Kunert*, Rozważania o pomocy sądu rodzinnego i rodzinnego kuratora sądowego w zakresie ochrony dziecka i rodziny, *RiP* 2016, Nr 36; *S. Piechocki*, Aspekty prawne sztucznego zapłodnienia i implantacji embrionu, *NP* 1983, Nr 6; *K. Pietrzykowski*, Głosa do wyr. SN z 7.6.1976 r., IV CR 177/76, *PiP* 1978, Nr 6; *K. Pietrzykowski*, Problemy kodyfikacji prawa rodzinnego i opiekuńczego, w: *Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego?* (red. *B. Czech*), Katowice 1997; *tenże*, Zakres stosowania konstrukcji nadużycia prawa w sprawach o prawa stanu cywilnego, *SP* 1988, Nr 3; *tenże*, Zawarcie małżeństwa i przesłanki jego ważności w prawie międzynarodowym prywatnym, Warszawa 1985; *M. Piórkowska*, Kilka refleksji w związku z udziałem prokuratora w postępowaniu cywilnym, *PUG* 1994, Nr 5; *J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek*, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1973; *M. Porwisz*, Pokrzywdzony w postępowaniu w sprawach nieletnich, *Probacja* 2016, Nr 1; *A. Prusinowska-Marek*, O współpracy instytucji pomocy społecznej z sądem rodzinnym, *POW* 2014, Nr 1; *S. Przewoźnik*, Organizacja pieczy zastępczej w prawie rodzinnym, *Jur.* 2015, Nr 3; *Z. Radwański*, Kodeks cywilny a prawo regulujące zagadnienia rodziny, *ZNIBPS* 1983, Nr 19–20; *tenże*, Konstytucyjna ochrona małżeństwa, macierzyństwa i rodziny, w: *Prace cywilistyczne. Księga pamiątkowa dla uczczenia 40-lecia pracy naukowej profesora Jana J. Winiarza* (red. *S. Wójcik*), Warszawa 1990; *tenże*, Miejsce prawa rodzinnego w systemie prawa, w: *Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, Toruń 2008; *tenże*, Problemy kodyfikacji prawa rodzinnego, w: *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego* (red. *J. Bleszyński, J. Rajski*), Warszawa 1985; *tenże*, Stanowisko prawne dziecka poczętego w następstwie sztucznego unięciennia matki, *SIS* 1979, Nr 314, t. V; *Z. Radwański* (red.), *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006; *Z. Resich*, Podmioty procesu w nowym Kodeksie postępowania cywilnego, *NP* 1966, Nr 2; Rola i zadania sądów rodzinnych (materiały z I krajowej Konferencji Sędziów Rodzinnych), Warszawa 1982; *T. Rowiński*, Proces o zaprzeczenie ojcostwa, *NP* 1966, Nr 7–8; *M. Saffjan*, Instytucja rodzin zastępczych, problemy prawno-organizacyjne, Warszawa 1982; *tenże*, Osamotnione dzieci. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, Warszawa 1983; *M. Saffjan* (red.), *Standardy prawne Rady Europy. Teksty i komentarze, t. I, Prawo rodzinne*, Warszawa 1994; *M. Sawczuk*, Teoria prawdy w prawie cywilnym (procesowym i materialnym), w: *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985; *W. Siedlecki*, Głosa do post. SN z 3.10.1968 r., II CR 363/68, *OSPika* 1969, Nr 12, poz. 256; *tenże*, Ochrona rodziny i dziecka w postępowaniu przed sądami rodzinnymi, *ZNUJ Prace Prawnicze* 1981, Nr 98; *tenże*, Przegląd orzecznictwa SN – prawo procesowe, *PiP* 1957, Nr 9; *tenże*, Zarys postępowania cywilnego, Warszawa 1956; *E. Skrzydło-Tefelska*, Rodzinne domy dziecka – historia, założenia ogólne, organizacja, *NP* 1980, Nr 6; *taż*, Rodzinne domy dziecka – zasady kierowania, stosunki wewnętrzne, *NP* 1980, Nr 7–8; *T. Smyczyński*, Kodeks cywilny a prawo rodzinne, *MoP* 2007, Nr 14; *tenże*, Małżeństwo w świetle

ustawodawstwa Rady Europy, PiP 1992, Nr 6; *tenże*, O potrzebie nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w świetle standardów europejskich i Konwencji o Prawach Dziecka, w: Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego? (red. B. Czech), Katowice 1997; *tenże*, Rodzina i prawo rodzinne – współczesne i przyszłe dylematy polskiego ustawodawcy (100-lecie urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza), w: Prawo cywilne – stanowanie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza (red. M. Nazar), Lublin 2015; *tenże*, Stosunki między rodzicami a dzieckiem w ustawodawstwie Rady Europy, PiP 1995, Nr 1; T. Smyczyński (red.), Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej, Poznań 1990; L. Stadniczeńko, Prawo rodzinne – jego miejsce w systemie prawa, w: W kręgu zagadnień konstytucjonalizmu oraz współczesnego państwa (red. V. Serzhanova), Rzeszów 2015; M. Stepnowska, Kwestie sporne wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodziców i rodziny zastępcze, w: Administracja, samorząd, prawo. Księga jubileuszowa z okazji dziesięciolecia funkcjonowania Instytutu Administracji, Samorządu i Prawa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach (red. D. Strus, A. Duk-Majewska), Warszawa–Siedlce 2014; W. Stojanowska, M. Saffjan, Europejskie standardy prawne a polskie prawo rodzinne, w: Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego? (red. B. Czech), Katowice 1997; J. Strzebińczyk, Sugestie zmian w obrębie polskiego prawa filiacyjnego (pod rozważę ustawodawcy), AIS 2014, Nr 6; A. Strzembosz, Aktualna i postulowana rola sądu opiekuńczego w systemie profilaktyki społecznej, NP 1974, Nr 4; *tenże*, Nowa ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Warszawa 1983; A. Szlęzak, Stosunki majątkowe między konkubentami. Zagadnienia wybrane, Poznań 1992; B. Szluz, A. Szluz, M. Urbańska (red.), Współczesna rodzina w ujęciu interdyscyplinarnym. Przemiany, wsparcie, rozwój, Rzeszów 2017; R. Sztymiler, Pozycja prawa rodzinnego w systemie prawa kanonicznego, w: Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym (red. R. Sztymiler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski), Olsztyn 2017; R. Sztymiler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski (red.), Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym, Olsztyn 2017; J. Szwaja, Organizowanie rodzinnej pieczy zastępczej jako proces administrowania (uwagi w związku z art. 72 ust. 2 Konstytucji RP), w: Państwo demokratyczne, prawne i socjalne, t. III, Studia prawne. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi (red. M. Grzybowski), Kraków 2014; M. Szwast, K. Wiśniewska, M. Wolny (red.), Rzetelność postępowania w sprawach nieletnich, Warszawa 2014; P. Telusiewicz, Służebna rola zwrotu „rodzinny” w przepisach prawa polskiego, Lublin 2013; K. Tryniszewska, Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz, Warszawa 2015; T. Uliasz, Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, POW 2011, Nr 7; B. Walaszek, Dobro dziecka jako przesłanka niektórych uregulowań Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego PRL, SP 1970, Nr 26–27; *tenże*, *Inseminatio artificialis* a przepisy kodeksu rodzinnego, Pal. 1960, Nr 5; *tenże*, Ustalenie ojcostwa małżeńskiego w polskim prawie rodzinnym, w prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym, Kraków 1962; *tenże*, Uznanie dziecka w polskim prawie rodzinnym, Warszawa 1958; Z. Wasilkowska, Glosa do wyr. SN z 7.6.1976 r., IV CR 177/76, OSPiKA 1977, Nr 5, poz. 85; *taż*, Model małżeństwa i rodziny w orzecznictwie Sądu Najwyższego, PiP 1974, Nr 5; A. Ważbiński, Najnowsze osiągnięcia nauk przyrodniczych a kodeks rodzinny i opiekuńczy, Pal. 1966, Nr 5; A. Wilkowska-Plóciennik, Postępowanie w sprawach nieletnich, Warszawa 2011; J. Winiarz, Kodyfikacja prawa rodzinnego i opiekuńczego PRL, w: Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego (red. J. Błeszyński, J. Rajski), Warszawa 1985; *tenże*, O potrzebie i kierunku reformy prawa rodzinnego RP, SI 1994, t. 21; P. Wiśniewski, Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym, cz. 1, Prok. i Pr. 1997, Nr 10; cz. 2, Prok. i Pr. 1997, Nr 11; E. Wiśniewska, Pojęcie rodziny w ustawodawstwie polskim, AUWr Prawo CLXXXVI (tom specjalny ku czci Jana Kosika), Wrocław 1990; Z. Wiszniewski, Glosa do orz. SN z 28.7.1956 r., I CR 84/56, OSPiKA 1957, Nr 1, poz. 6; E. Włodek, Z. Solak, T. Gurdak (red.), Dobro dziecka. Perspektywa pedagogiczna i prawna, Kraków 2017; S. Włodyka, Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle nowego ustawodawstwa, NP 1966,

Nr 9; A. *Wojdyła*, Powinowactwo w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Pojęcie, źródło, zakres podmiotowy, RZN Prawo-Ekonomia 1989, t. VII; *tenże*, Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo, NP 1988, Nr 10–12; A. *Wolter*, Kodeks rodzinny a „prawo rodzinne”, PiP 1957, Nr 3; *tenże*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1986; *tenże*, Urodzenie z małżeństwa, DPP 1947, Nr 12; *tenże*, Z zagadnień praktyki legislacyjnej, NP 1956, Nr 6; S. *Wronkowska*, M. *Zieliński*, Z. *Ziemiński*, Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1974; J. *Wróblewski*, *Lex generalis a lex specialis*, ZNUŁ 1963, seria I, Nr 28; F. *Zedler*, Sądy rodzinne (wybrane zagadnienia organizacyjne i procesowe), Warszawa 1984; R. *Zegadło*, 30 lat sądownictwa rodzinnego w Polsce, RiP 2009, Nr 11; A. *Zieliński*, O sędzię opiekuńczym, NP 1968, Nr 7–8; *tenże*, Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich, Warszawa 1975; *tenże*, Zarys instytucji konkubinatu, Pal. 1983, Nr 12; Z. *Ziemiński*, Unormowania prawne a unormowania moralne w sferze prawa rodzinnego, RPEiS 1977, Nr 2; M. *Ziemska*, Rodzina a osobowość, Warszawa 1977.

Spis treści		Nb
	Nb	
I. Małżeństwo, rodzina, prawa rodzinne	1–10	
1. Kryteria moralno-obyczajowe . . .	1	3. Prawo rodzinne jako część prawa cywilnego
2. Rodzinne prawa podmiotowe . . .	2	32
3. Prawa i obowiązki rodzinne . . .	3	4. Stosunek KRO do KC
4. Podstawowe definicje	4	33
5. Definicja małżeństwa	5	5. Normy bezwzględnie obowiązujące
6. Socjologiczne i prawne pojęcie rodziny	6	34
7. Podmioty prawa rodzinnego . . .	7	E. Kodeks rodzinny i opiekuńczy a inne źródła prawa rodzinnego
8. Konkubinaty, związki partnerski . .	8	35
9. Pokrewieństwo	9	1. Źródła prawa rodzinnego . . .
10. Literatura	10	35
II. Źródła prawa rodzinnego	11–38	F. Prawo międzynarodowe i standardy europejskie
A. Zarys historii źródeł, unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego	11–15	36–38
1. Ziemia polskie w okresieaborów, II Rzeczpospolita . . .	11	1. Umowy międzynarodowe jako źródła powszechnie obowiązującego prawa
2. Próby unifikacji w okresie II Rzeczypospolitej	12	36
3. Unifikacja w latach 1945–1946	13	2. Międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka, wielostronne umowy międzynarodowe
4. Kodyfikacja z 1950 r.	14	37
5. Kodyfikacja z 1964 r.	15	3. Rekomendacje i rezolucje Rady Europy
B. Konstytucja RP	16–20	38
1. Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP	16	III. Podstawowe zasady prawa rodzinnego
2. Podstawowe zasady ustrojowe	17	39–46
3. Prawa i wolności podmiotów praw rodzinnych	18	1. Podstawowe zasady
4. Polityka państwa wobec rodziny	19	39
5. Artykuł 18 Konstytucji RP . . .	20	2. Zasada równorzędności świeckiej i wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa
C. Kodeks rodzinny i opiekuńczy	21–29	40
1. Struktura KRO	21	3. Zasada monogamii
2. Nowelizacja z 19.12.1975 r. . .	22	41
3. Nowelizacja z 29.9.1986 r. . .	23	4. Zasada trwałości związku małżeńskiego i założonej przez ten związek rodziny
4. Nowelizacja z 26.5.1995 r. . .	24	42
5. Nowelizacja z 24.7.1998 r. . .	25	5. Zasada równouprawnienia (egalityzmu) małżonków
6. Nowelizacja z 21.5.1999 r. . .	26	43
7. Nowelizacje w latach 2001–2003	27	6. Zasada dobra dziecka i równych praw dzieci bez względu na ich pochodzenie małżeńskie lub pozamałżeńskie
8. Nowelizacje w latach 2004–2021	28	44
9. Postulaty dalszych nowelizacji	29	7. Zasada ochrony rodziny przez państwo
D. Kodeks rodzinny i opiekuńczy a Kodeks cywilny	30–34	45
1. Kodeks rodzinny z 1950 r. . .	30	8. <i>Favor matrimonii</i>
2. Zakres regulacji w KRO . . .	31	46
		IV. Ochrona praw rodzinnych – uwagi ogólne
		47–56
		1. Rodzinne prawa niemajątkowe i majątkowe
		47
		2. Natura praw rodzinnych
		48
		3. Ochrona praw rodzinnych (ogólnie)
		49
		4. Ochrona procesowa
		50
		5. Współdziałanie sądu z zainteresowanymi osobami
		51

6. Ochrona przed sądem opiekuńczym	52	16. Terminy ograniczające dochodzenie niektórych praw stanu cywilnego	86
7. Ochrona na zasadach ogólnych	53	17. Stosowanie art. 5 KC	87
8. Rejestr stanu cywilnego	54	18. Związanie sądu cywilnego wyrokiem karnym	88
9. Piecza zastępcza	55	19. Ustalenie macierzyństwa jako przesłanka ustalenia ojcostwa	89
10. Ochrona w innych działach prawa cywilnego i w innych gałęziach prawa	56	C. Uczestnicy postępowania w sprawach o prawa stanu cywilnego	90–101
V. Ochrona praw stanu cywilnego	57–147	1. Strona procesu o prawo stanu cywilnego	90
A. Stan cywilny i prawa stanu cywilnego	57–70	2. Orzecznictwo	91
1. Pojęcie stanu cywilnego	57	3. Legitymacja czynna i bierna	92
2. Stan cywilny w wąskim znaczeniu	58	4. Legitymacja czynna i bierna – wyjątki	93
3. Czysto formalne określenie stanu cywilnego	59	5. Określenie strony powodowej w sprawach małżeńskich	94
4. Stan polityczny (obywatelstwo)	60	6. Określenie strony powodowej w sprawach o pochodzenie dziecka	95
5. Stan osobisty	61	7. Kurator zastępujący zmarłego	96
6. Nazwisko	62	8. Ustanowienie kuratora	97
7. Niepodzielność stanu cywilnego	63	9. Dobór osoby kuratora	98
8. Prawa stanu cywilnego	64	10. Interwencja uboczna	99
9. Zdarzenia kształtujące stan cywilny	65	11. Interwencja uboczna	100
10. Stan cywilny prawny i naturalny	66	12. Interwencja uboczna	101
11. Charakter prawny orzeczeń rozstrzygających o stanie cywilnym	67	D. Udział prokuratora w sprawach o prawa stanu cywilnego	102–114
12. Deklaratywność orzeczeń rozstrzygających o stanie cywilnym	68	1. Charakter legitymacji prokuratora	102
13. Zawarcie małżeństwa, uznanie ojcostwa	69	2. Legitymacja materialnoprawna	103
14. Literatura	70	3. Samodzielność wytoczenia powództwa przez prokuratora	104
B. Sprawy o prawa stanu cywilnego	71–89	4. Powództwo prokuratora w razie oddalenia powództwa innej uprawnionej osoby	105
1. Dochodzenie (poszukiwanie) stanu cywilnego	71	5. Powództwo prokuratora w razie niedopuszczalności powództwa innej uprawnionej osoby	106
2. Ustalenie i zaprzeczenie stanu cywilnego	72	6. Powództwo prokuratora w razie niedopuszczalności powództwa innej uprawnionej osoby	107
3. Ustalenie i ukształtowanie stanu cywilnego	73	7. Wskazanie osoby zainteresowanej	108
4. Sprawy o prawa stanu cywilnego	74	8. Bierna legitymacja w razie wszczęcia powództwa przez prokuratora	109
5. Inne sprawy o prawa stanu cywilnego	75	9. Brak terminu do wytoczenia powództwa przez prokuratora	110
6. Ustalenie stanu cywilnego tylko w sentencji wyroku	76	10. Podstawa powództwa prokuratora	111
7. Dochodzenie stanu cywilnego w postępowaniu nieprocesowym	77	11. Wzięcie przez prokuratora udziału w postępowaniu wszczętym przez inną osobę	112
8. Odrębne postępowanie procesowe	78	12. Udział prokuratora w postępowaniu nieprocesowym – odesłanie	113
9. Sprawy wielokierunkowe	79	13. Literatura	114
10. Ograniczenie zasady dyspozycyjności	80	E. Ochrona praw stanu cywilnego w postępowaniu nieprocesowym	115–121
11. Wyłączenie stosowania art. 180 KPC	81	1. Ochrona praw stanu cywilnego według przepisów PrASC	115
12. Skuteczność wyroku <i>erga omnes</i>	82	2. Droga procesu i postępowania nieprocesowego	116
13. Niedopuszczalność rygoru natychmiastowej wykonalności wyroku	83		
14. Zasada prawdy w procesie	84		
15. Zasada prawdy w prawie materialnym	85		

3. Droga procesu i postępowania nieprocesowego	117	19. Względne przeszkody małżeńskie	140
4. Równorzędność procesu i postępowania nieprocesowego	118	20. Unieważnienie małżeństwa z powodu nieosiągnięcia wymaganego wieku albo istnienia stosunku powinowactwa	141
5. Uczestnicy postępowania nieprocesowego	119	21. Bezwzględne przeszkody małżeńskie i wyjątkowa dopuszczalność stosowania art. 5 KC w sprawach o unieważnienie małżeństwa	142
6. Sentencja postanowienia	120	22. Wyjątkowa dopuszczalność stosowania art. 5 KC w sprawach o ustalenie nieistnienia małżeństwa	143
7. Wszczęcie postępowania przez prokuratora	121	23. Postulat rozstrzygania spraw małżeńskich <i>in favorem matrimonii</i>	144
F. Stosowanie art. 5 KC w sprawach o prawa stanu cywilnego	122–145	24. Niedopuszczalność stosowania art. 5 KC w sprawach o ustalenie istnienia małżeństwa	145
1. Ewolucja poglądów orzecznictwa i doktryny	122	G. Ochrona stanu cywilnego przez Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka	146–147
2. Orzecznictwo SN do 1968 r.	123	1. Rzecznik Praw Obywatelskich	146
3. Orzeczenia SN w sprawach dotyczących zaprzeczenia macierzyństwa z 1968 i 1971 r.	124	2. Rzecznik Praw Dziecka	147
4. Ograniczenie stosowania art. 5 KC w sprawach o zaprzeczenie macierzyństwa w wyroku SN z 7.6.1976 r.	125	VI. Sądy opiekuńcze, sprawy opiekuńcze	148–162
5. Potwierdzenie dopuszczalności stosowania art. 5 KC w sprawach o zaprzeczenie macierzyństwa w uchwale SN z 9.6.1976 r.	126	1. Prawa wynikające z władzy rodzicielskiej lub opieki	148
6. Zasada prawdy obiektywnej a zasady dobra dziecka i ochrony rodziny	127	2. Funkcje sądu opiekuńczego	149
7. Zasada prawdy obiektywnej	128	3. Sprawy opiekuńcze	150
8. Zasady dobra dziecka i ochrony rodziny	129	4. Rodzaje spraw opiekuńczych według KRO	151
9. Zasady współżycia społecznego i zasady prawa	130	5. Rodzaje spraw opiekuńczych według innych ustaw	152
10. Oddalenie powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa ze względu na ochronę dobra dziecka	131	6. Sąd rodzinny jako sąd opiekuńczy	153
11. Postulat rozstrzygania spraw o zaprzeczenie macierzyństwa <i>in favorem impuberis</i> lub <i>in favorem familiae</i>	132	7. Trzystopniowe postępowanie przed sądem opiekuńczym	154
12. Wyjątkowa dopuszczalność oddalenia powództwa na podstawie art. 5 KC w odniesieniu do spraw o zaprzeczenie macierzyństwa	133	8. Wszczęcie postępowania z urzędu	155
13. Niedopuszczalność stosowania art. 5 KC w sprawach o ustalenie macierzyństwa lub ojcostwa	134	9. Udział osób zainteresowanych w postępowaniu opiekuńczym	156
14. Wyjątkowa dopuszczalność stosowania art. 5 KC w sprawach o zaprzeczenie ojcostwa albo ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa	135	10. Postępowanie dowodowe	157
15. Zaprzeczenie ojcostwa – uchwała SN z 27.10.1983 r.	136	11. Mediacja	158
16. Sztuczne poczęcie dziecka za zgodą męża matki (art. 68 KRO)	137	12. Elastyczność postępowania opiekuńczego	159
17. Unieważnienie małżeństwa z powodu bigamii	138	13. Badanie z urzędu kompetencji sądu opiekuńczego	160
18. Unieważnienie małżeństwa z powodu choroby psychicznej	139	14. Udział czynnika społecznego w sprawach opiekuńczych	161
		15. Wyjątki od zasady rozpoznania spraw opiekuńczych przez sąd opiekuńczy	162
		VII. Sądy rodzinne, sprawy nieletnich	163–177
		1. Koncepcja sądów rodzinnych	163
		2. Wymagania modelu sądu rodzinnego	164
		3. Powstanie i rozwój sądów rodzinnych w Polsce	165
		4. Wydziały rodzinne w sądach okręgowych	166
		5. Wydziały rodzinne i nieletnich w sądach rejonowych	167
		6. Ograniczenie kompetencji wydziałów rodzinnych i nieletnich w sądach rejonowych	168
		7. Kompetencja wydziałów rodzinnych i nieletnich	169

8. Sprawy dotyczące demoralizacji i czynów karalnych nieletnich . . .	170	11. Uzupelnienia aktu stanu cywilnego	201
9. Ograniczenie stosowania kar na podstawie NielU	171	12. Kompetencje kierownika USC	202
10. Różne procedury stosowane przez wydział rodzinny i nieletnich . . .	172	13. Postępowanie nieprocesowe . . .	203
11. Swoista procedura w sprawach nieletnich	173	14. Oświadczenia składane przed kierownikiem USC	204
12. Sprawy dotyczące leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych	174	X. Jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej	205–244
13. Regulamin urzędowania sądów powszechnych	175	A. Uwagi ogólne	205–208
14. Funkcje pomocnicze wydziału rodzinnego i nieletnich	176	1. Zakres ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej	205
15. Literatura	177	2. Jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej	206
VIII. Ochrona pozostałych praw rodzinnych	178–181	3. Instytucje i podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny	207
1. Ochrona pozostałych praw rodzinnych	178	4. Piecza zastępcza	208
2. Sprawy rozpoznawane w trybie procesu	179	B. Rodziny zastępcze	209–222
3. Sprawy rozpoznawane w trybie postępowania nieprocesowego . . .	180	1. Nowela z 1975 r.	209
4. Nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko małżonkowi dłużnika	181	2. Ustawa o systemie oświaty . . .	210
IX. Akty stanu cywilnego, kompetencje organów administracyjnych	182–204	3. Ustawa o pomocy społecznej	211
A. Akty stanu cywilnego	182–190	4. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej . . .	212
1. Źródła prawa	182	5. Rodzina zastępcza spokrewniona, rodzina zastępcza zawodowa albo niezawodowa	213
2. Charakter prawny rejestru stanu cywilnego i wpisów w tym rejestrze	183	6. Osoby pełniące funkcję rodziny zastępczej	214
3. Moc dowodowa aktów stanu cywilnego	184	7. Zbliżenie rodziny zastępczej do rodziny naturalnej	215
4. Akt stanu cywilnego jako wyłączny dowód zdarzeń w nim stwierdzonych	185	8. Umowa o pełnienie funkcji rodziny zastępczej zawodowej	216
5. Zasada wyłączności postępowania sądowego	186	9. Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej na podstawie orzeczenia sądu; wyjątki	217
6. Orzecznictwo	187	10. Czas przebywania dziecka w rodzinie zastępczej	218
7. Zasady systemu rejestracji stanu cywilnego	188	11. Świadczenia dla rodziny zastępczej	219
8. Obowiązki sądów i organów administracji publicznej	189	12. Świadczenia alimentacyjne na rzecz dziecka przebywającego w pieczy zastępczej	220
9. Ochrona praw rodzinnych . . .	190	13. Pomoc materialna dla osoby pełnoletniej opuszczającej rodzinę zastępczą	221
B. Administracyjna ochrona praw rodzinnych	191–204	14. Literatura	222
1. Rejestracja stanu cywilnego . . .	191	C. Rodzinne domy dziecka	223–227
2. Zadania i kompetencje gminy określone w PrASC	192	1. Osady dziecięce, gniazda sieroce i wioski kościuszkowskie	223
3. Kompetencja kierownika USC	193	2. Wioski dziecięce	224
4. Formy działania kierownika USC	194	3. Powstanie rodzinnych domów dziecka	225
5. Kompetencje konsula	195	4. Rodzinne domy dziecka w WspRodzU	226
6. Ochrona praw rodzinnych przez sąd i przez kierownika USC	196	5. Literatura	227
7. Unieważnienie aktu stanu cywilnego	197	D. Placówki opiekuńczo-wychowawcze	228–231
8. Sprostowanie aktu stanu cywilnego	198	1. Powstanie placówek opiekuńczo-wychowawczych	228
9. Ustalenie treści aktu cywilnego	199	2. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w ustawie o systemie oświaty	229
10. Odtworzenie aktu stanu cywilnego	200	3. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w PomSpoU	230
		4. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w WspRodzU	231

E. Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne	232–233	4. Utworzenie ośrodków adopcyjnych	237
1. Regionalne placówki opiekuńczo-wychowawcze	232	5. Prowadzenie ośrodka adopcyjnego	238
2. Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne	233	6. Interwencyjne ośrodki preadopcyjne	239
F. Ośrodki adopcyjne i preadopcyjne	234–239	G. Asystenci rodzin, placówki wsparcia dziennego i rodziny wspierające	240–244
1. Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze w ustawie o pomocy społecznej	234	1. Instytucje wsparcia rodziny	240
2. Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze w ustawie o pomocy społecznej	235	2. Przydzielenie rodzinie asystenta rodziny	241
3. Likwidacja publicznych ośrodków adopcyjno-opiekuńczych	236	3. Placówki wsparcia dziennego	242
		4. Prowadzenie placówek wsparcia dziennego	243
		5. Rodzina wspierająca	244

I. Małżeństwo, rodzina, prawa rodzinne

1 1. Kryteria moralno-obyczajowe. W prawie rodzinnym dużą rolę odgrywa **pięć** **wiastek moralno-obyczajowy**, który wywarł zdecydowany wpływ na treść wielu unormowań zawartych w tej dziedzinie prawa. Kryteria moralno-obyczajowe tkwią m.in. u podstaw większości przeszkód małżeńskich; zgodnie z nimi ukształtowano prawa i obowiązki małżonków, one również decydują o poczytaniu spowodowania rozkładu pożycia małżeńskiego za zawinione lub niezawinione. Wydaje się, że ten ścisły związek prawa rodzinnego z moralnością ma swoje źródło w rozwoju historycznym instytucji małżeństwa i rodziny. Najpierw zaznaczało się oddziaływanie wyobrażeń moralnych i obyczajowych, a dopiero następnie te wyobrażenia przekształciły się w normy prawne.

W tym opracowaniu interesuje nas jednak przede wszystkim praktyczna strona zagadnienia. Analizując je z tego punktu widzenia, należy stwierdzić, że wiele wśród norm, których geneza wiąże się ściśle z wyobrażeniami moralnymi, zostało obwarowanych **sankcją prawną**. Niemniej jednak są również normy pozbawione takiej sankcji (dotyczy to m.in. niektórych postanowień zawartych w art. 23, 87 i innych KRO). Naruszające normę zachowanie spotyka się w takim wypadku jedynie z negatywną oceną moralną, co także nie jest bez reszty pozbawione pewnego oddziaływania wychowawczego (jakkolwiek zdania w tej kwestii mogą być podzielone). Z prawnego punktu widzenia dzieje się tak dlatego, że – jak trafnie podniósł A. Stelmachowski (Zarys, s. 38) – w prawie rodzinnym została zachowana zasada autonomiczności rodziny.

Reglamentacja stosunków rodzinnych obejmuje w zasadzie ich stronę zewnętrzną. Ilekroć zaś ustawodawca decyduje się na wkroczenie w sferę praw i obowiązków małżeńskich o charakterze osobistym oraz w sferę władzy rodzicielskiej, czyni to ostrożnie, z zachowaniem nieodzownego umiaru. Wkracza wówczas, gdy określone postawy albo typ stosunków uznaje za pożądane z punktu widzenia zaakceptowanego przez państwo **modelu rodziny** i zmierza do ich utrwalenia. Ingerencja zaś państwa w stosunki rodzinne (np. na mocy art. 109–111 KRO) należy do wyjątków. Następuje w sytuacjach szczególnych, najczęściej patologicznych, którym należy się przeciwstawić w imię dobra chronionego przez obowiązujący system prawny.

2 2. Rodzinne prawa podmiotowe. Od prawa rodzinnego w znaczeniu przedmiotowym, tzn. przepisów Konstytucji RP, umów międzynarodowych, KRO i niektórych innych ustaw oraz aktów wykonawczych (zob. niżej Nb 16 i n.), należy odróżnić rodzinne prawa podmiotowe. Mają one niekiedy charakter skutecznych *erga omnes*

praw bezwzględnych (np. prawa stanu cywilnego; zob. niżej Nb 57 i n.). Często są to jednak **prawa względne**, skuteczne w stosunku do określonych podmiotów. Prawa rodzinne są **niezbywalne**. Nie można zrzec się ich ani przenieść na inną osobę. Niektóre można jedynie utracić na mocy orzeczenia sądu (zob. np. art. 52) lub *ex lege* (por. art. 53). W określonych w ustawie wypadkach podmiotowe prawa rodzinne mogą ulec zmodyfikowaniu na podstawie orzeczenia sądu (zob. art. 40 zd. 1). Rodzinne prawa majątkowe **nie przedawniają się**; np. nie ulega przedawnieniu prawo do alimentacji, a przedawniają się jedynie roszczenia o spełnienie świadczenia alimentacyjnego (por. komentarz do art. 137).

3. Prawa i obowiązki rodzinne. Cechą charakterystyczną praw rodzinnych jest ich powiązanie z obowiązkami (np. uprawnienia wynikające ze sprawowania władzy rodzicielskiej są ściśle powiązane z obowiązkiem jej wykonywania – zob. art. 95 § 1 i 3, art. 96, 97 § 1 i inne KRO). Niektóre obowiązki rodzinnoprawne są **pozbawione sankcji prawnej** (np. obowiązki z art. 87, art. 91 § 2, niektóre obowiązki z art. 23). W takich wypadkach mają one charakter obowiązków moralnych (zob. też komentarz do art. 23).

4. Podstawowe definicje. Przepisy prawa rodzinnego nie objaśniają takich pojęć, jak: **wstępni, zstępni, małżeństwo, rodzina**. Artykuł 61⁷ KRO zawiera definicję **pokrewieństwa**, a art. 61⁸ normuje kwestię powstania stosunku **powinowactwa** oraz zawiera wzmiankę, że trwa ono mimo ustania małżeństwa. Wynika z tego, że stosunek powinowactwa gaśnie w razie unieważnienia małżeństwa, nie powstaje zaś w razie ustalenia nieistnienia małżeństwa. Kwestie dotyczące powinowactwa obszernie omówił A. *Wojdyła*, Powinowactwo w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Pojęcie, źródło, zakres podmiotowy, RZN Prawo-Ekonomia 1989, t. VII; *tenże*, Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo, NP 1988, Nr 10–12.

5. Definicja małżeństwa. Polskie prawo nie zawiera ustawowej definicji małżeństwa. Próby określenia tego pojęcia są podejmowane w piśmiennictwie socjologicznym i prawniczym. Treść przepisów KRO daje podstawę do uznania związku małżeńskiego za **trwały stosunek prawny łączący zwykle dożywotnio mężczyznę i kobietę**, którzy z zachowaniem konstytutywnych przesłanek przewidzianych w przepisach KRO dokonali czynności prawnej zawarcia małżeństwa i w następstwie jej dokonania stali się równouprawnionymi podmiotami kompleksu praw i obowiązków małżeńskich dla optymalnej realizacji funkcji społecznych założonej przez ich związek rodziny (zob. szerzej *J. Gajda*, w: System PrPryw, t. 11, 2014, s. 68–71; *J. Winiarz*, w: System PrRodz, s. 38–39). **Małżeństwa osób tej samej płci** są dopuszczalne w niektórych państwach, w szczególności w Argentynie, Belgii, Danii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Islandii, Kanadzie, Norwegii, Portugalii, Republice Południowej Afryki i Szwecji oraz w niektórych stanach Brazylii, Meksyku i USA (*J. Pawliczak*, Zarejestrowany związek partnerski, s. 265 i n.).

6. Socjologiczne i prawne pojęcie rodziny. W nauce socjologii rodzina jest rozpatrywana w kategoriach grupy społecznej bądź instytucji społecznej. Wyróżnia się tzw. **małą rodzinę** oraz **dużą (wielką) rodzinę**. W nauce prawa przyjmuje się zaś na ogół **węższe pojęcie rodziny** (a więc małą rodzinę), do której należą małżonkowie oraz ich małoletnie dzieci. Kwestię zaś, czy małżeństwo bezdzietne stanowi rodzinę, rozstrzygają przepisy art. 23 zd. 2 i art. 27 zd. 1 KRO, z których wynika, że rodzina zostaje założona z chwilą zawarcia małżeństwa (zob. komentarze do tych przepisów).

- 7 7. Podmioty prawa rodzinnego.** Rodzina jako grupa społeczna nie jest podmiotem prawa. Podmiotami praw i obowiązków są członkowie rodziny. Niemniej jednak ustalenie, które osoby na tle konkretnych unormowań prawa rodzinnego (np. w świetle powołanych wyżej postanowień art. 23 i 27) mogą być zaliczone do rodziny, ma istotne znaczenie praktyczne. Wyjaśnienia w tym przedmiocie zawierają uwagi do odpowiednich przepisów KRO.
- 8 8. Konkubinat, związek partnerski.** W przeciwieństwie do związku małżeńskiego nie tworzy rodziny konkubinat, a więc **trwały związek faktyczny, łączący mężczyznę i kobietę**, którzy żyją ze sobą jak małżonkowie, mimo że nie są małżeństwem. Jednakże może prowadzić do powstania rodziny urodzenie się dziecka w konkubinacie. Poza tym konkubinat może rodzić następstwa prawne, m.in. w sferze prawa cywilnego, zwłaszcza wtedy, gdy wchodzi w rachubę pojęcie osoby bliskiej (zob. np. art. 691 KC). O konkubinacie zob. zwłaszcza: *M. Nazar*, Rozliczenia majątkowe konkubentów, Pal. 1988, Nr 10; *tenże*, Cywilnoprawne zagadnienia konkubinatu de lege ferenda, PiP 1989, Nr 12; *tenże*, Rozliczenia majątkowe konkubentów, Lublin 1993; *tenże*, Konkubinat a małżeństwo – wybrane zagadnienia, w: Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego, Toruń 2008; *A. Szlęzak*, Stosunki majątkowe między konkubentami. Zagadnienia wybrane, Poznań 1992; *A. Zieliński*, Zarys instytucji konkubinatu, Pal. 1983, Nr 12.
- Od konkubinatu należy odróżnić **związek partnerski**, który może być **homoseksualny albo heteroseksualny**. Przepisy regulujące zawieranie i skutki rejestrowanych związków partnerskich zostały zamieszczone w ustawodawstwach wielu państw europejskich (w tym większości państw Unii Europejskiej) oraz niektórych państw pozaeuropejskich. Różnią się one między sobą dość istotnie, co pozwala na wskazanie ich trzech typów: związków typu kontraktowego, typu małżeństwo-minus i typu *quasi-małżeństwo* (*J. Pawliczak*, Zarejestrowany związek partnerski, s. 91 i n.). Niektóre ustawodawstwa dopuszczają związki partnerskie zarówno dla osób tej samej, jak i odmiennej płci, inne zaś jedynie dla osób tej samej płci. W Polsce były podejmowane inicjatywy zmierzające do legalizacji związków partnerskich, które jednak kończyły się niepowodzeniem.
- 9 9. Pokrewieństwo.** Pokrewieństwo jest wynikiem węzła krwi łączącego określone osoby. Krewnymi w **linii prostej** są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej (art. 61⁷ § 1 zd. 1). Krewnymi w **linii bocznej** są osoby, które pochodzą od wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej (art. 61⁷ § 1 zd. 2). Stopień pokrewieństwa określa się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo (art. 61⁷ § 2 KRO).
- 10 10. Literatura.** Problematyki ogólnej prawa rodzinnego dotyczy – poza Systemem PrRodz, dwoma tomami Systemu PrPryw (t. 11 i 12), podręcznikami i komentarzami – zwłaszcza następująca literatura: *M. Andrzejewski*, O potrzebie zmian w polskim prawie rozwodowym, SP 2016, Nr 3; *tenże*, Prawo cywilne – prawo rodzinne – prawo dotyczące rodziny (refleksje w czasie, gdy osłabł impet prac nad kodyfikacją prawa cywilnego), w: Meandry prawa – teoria i praktyka. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Mieczysława Goettela (red. *E.W. Pływaczewski, J. Bryk*), Szczytno 2017; *M. Andrzejewski, M. Łączkowska, A. Schulz, A. Urbańska-Łukaszewicz*, Równość – nierówność, dyskryminacja – niedyskryminacja – postrzeganie z perspektywy prawa rodzinnego, w: O prawach człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Romana Wieruszewskiego (red. *G. Baranowska, A. Gliszczyńska-Grabias, A. Hernandez-Potczyńska, K. Śękowska-Kozłowska*), Warszawa 2017; *M. Arczew-*

ska, Dobro dziecka jako przedmiot troski społecznej, Kraków 2017; *M. Balcerek*, Prawa dziecka, Warszawa 1986; *B. Banaszak, M. Zieliński*, Konstytucyjne i ustawowe pojęcie rodziny, MoP 2014, Nr 7; *T. Borutka, T. Kornecki, P. Kroczek*, Rodzina fundamentem społeczeństwa: Aspekt społeczno-prawny, Kraków 2017; *Z. Celmer*, Małżeństwo, Warszawa 1989; *B. Czech* (red.), Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego?, Katowice 1997; *B. Czech* (red.), Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym, Katowice 1996; *B. Dobrzański*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy a Kodeks cywilny, SC 1966, t. VII; *M. Domański*, Wybrane zagadnienia legislacyjne prawa rodzinnego, w: *Leges ab omnibus intellegi debent*. Księga XV-lecia Rządowego Centrum Legislacji (red. *W. Brzozowski, A. Krzywoń*), Warszawa 2015; *E. Dybowska, M. Prucnal-Wójcik* (red.), Wokół rodziny i dziecka. Wybrane zagadnienia z teorii i praktyki, Kraków 2017; *P. Fiedorczyk*, Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945–1964), Białystok 2014; *J. Gajda*, Polskie prawo rodzinne wobec współczesnych wyzwań. Kilka refleksji, w: *Współczesne wyzwania państwa i prawa*. Księga Jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowej profesora Jerzego Jaskierni (red. *Ł. Baratyński, P. Ramiączek, K. Spryszak*), Kielce 2017; *M. Goettel*, Koncepcja chronionego interesu, prawa podmiotowego oraz stosunku prawnego na gruncie prawa rodzinnego, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym* (red. *R. Sztymmler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski*), Olsztyn 2017; *E. Holewińska-Lapińska*, Samodzielność kodeksowa prawa rodzinnego, w: *Prawo cywilne – stanowanie, wykładnia i stosowanie*. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza (red. *M. Nazar*), Lublin 2015; *K. Jadach, K. Perzanowska, A. Urbańska-Lukaszewicz*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, RiP 2014, Nr 29; *D. Jaroszevska-Choraś, A. Kilińska-Pękacz, A. Wedel-Domaradzka* (red.), Rodzina i prawo, Bydgoszcz 2017; *G. Jędrejek* (red.), Meritum. Prawo rodzinne, Warszawa 2017; *S. Kaleta*, Spór o miejsce prawa rodzinnego w systemie prawa polskiego, SC 1969, t. XIII–XIV; *tenże*, Więzy normatywne między przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego a przepisami Kodeksu cywilnego, AUWr Prawo CLXXXVI (tom specjalny ku czci Jana Kosika), Wrocław 1990; *P. Kędziora*, Dobro dziecka jako podstawowa wartość prawa rodzinnego – rozważania na tle praktyki orzeczniczej sądów powszechnych, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym* (red. *R. Sztymmler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski*), Olsztyn 2017; *A. Kłoskowska*, Socjologiczne aspekty prawnej ochrony rodziny, PiP 1968, Nr 2; Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, AIS 2014, Nr 6; *J. Krukowski, M. Sitarz, J. Gręźlikowski* (red.), Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim, Lublin 2017; *J. Krzynówek, J. Krzywkowska* (red.), Ochrona małżeństwa i rodziny w Polsce. Zagadnienia prawne, Olsztyn 2015; *J. Łukasiewicz, A. Arkuszewska, A. Kościótek* (red.), Wokół problematyki małżeństwa w aspekcie materialnym i procesowym, Toruń 2017; *J. Mazurkiewicz*, Rodzinne do remontu! Czyli o potrzebie wielkiej reformy prawa rodzinnego, w: *50 lat Kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji* (red. *P. Stec, M. Załucki*), Warszawa 2014; *A. Mączyński*, Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego, w: *Państwo prawa i prawo karne*. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla (red. *P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel*), t. I, Warszawa 2012; *tenże*, Nowa regulacja międzynarodowego prawa rodzinnego, w: *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego*. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi (red. *A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko*), Warszawa 2014; *M. Michalik*, O etycznych aspektach problemu rodziny, w: *Rodzina w świetle*

prawa i polityki społecznej (red. *T. Smoczyński*), Poznań 1990; *K. Michałowska*, Niemajątkowe wartości życia rodzinnego w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2017; *M. Nazar*, Niektóre zagadnienia małżeństwa i rodziny w świetle unormowań Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., *Rej.* 1997, Nr 5; *tenże*, Prawo rodzinne w dorobku naukowym i orzecznictwym Profesora Jerzego Ignatowicza, *AUMCS* 2013, Nr 60; *tenże*, O znaczeniu adekwatnego rekonstruowania zasad prawa rodzinnego, w: *Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza* (red. *M. Nazar*), Lublin 2015; *D. Ossowska-Salamonowicz, M. Giżyńska*, Konstytucyjne obowiązki państwa względem rodziny – analiza wybranych przykładów regulacji ochronnych, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym* (red. *R. Sztymiler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski*), Olsztyn 2017; *Z. Radwański*, Kodeks cywilny a prawo regulujące zagadnienia rodziny, *ZNIBPS* 1983, Nr 19–20; *tenże*, Miejsce prawa rodzinnego w systemie prawa, w: *Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smoczyńskiego*, Toruń 2008; *T. Smoczyński* (red.), *Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej*, Poznań 1990; *T. Smoczyński*, Kodeks cywilny a prawo rodzinne, *MoP* 2007, Nr 14; *tenże*, Rodzina i prawo rodzinne – współczesne i przyszłe dylematy polskiego ustawodawcy (100-lecie urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza), w: *Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza* (red. *M. Nazar*), Lublin 2015; *L. Stadniczeńko*, Prawo rodzinne – jego miejsce w systemie prawa, w: *W kręgu zagadnień konstytucjonalizmu oraz współczesnego państwa* (red. *V. Serżanova*), Rzeszów 2015; *J. Strzebińczyk*, Sugestie zmian w obrębie polskiego prawa filiacyjnego (pod rozważę ustawodawcy), *AIS* 2014, Nr 6; *B. Szluz, A. Szluz, M. Urbańska* (red.), *Współczesna rodzina w ujęciu interdyscyplinarnym. Przemiany, wsparcie, rozwój*, Rzeszów 2017; *R. Sztymiler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski* (red.), *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym*, Olsztyn 2017; *R. Sztymiler*, Pozycja prawa rodzinnego w systemie prawa kanonicznego, w: *Problemy małżeństwa i rodziny w prawodawstwie polskim, międzynarodowym i kanonicznym* (red. *R. Sztymiler, J. Krzywkowska, M. Paszkowski*), Olsztyn 2017; *P. Telusiewicz*, Służebna rola zwrotu „rodzinny” w przepisach prawa polskiego, Lublin 2013; *B. Walaszek*, Dobro dziecka jako przesłanka niektórych uregulowań Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego PRL, *SP* 1970, Nr 26–27; *Z. Wasilkowska*, Model małżeństwa i rodziny w orzecznictwie Sądu Najwyższego, *PiP* 1974, Nr 5; *E. Włodek, Z. Solak, T. Gurdak* (red.), *Dobro dziecka. Perspektywa pedagogiczna i prawna*, Kraków 2017; *A. Wolter*, Kodeks rodzinny a „prawo rodzinne”, *PiP* 1957, Nr 3; *E. Wiśniowska*, Pojęcie rodziny w ustawodawstwie polskim, *AUWr Prawo CLXXXVI* (tom specjalny ku czci Jana Kosika), Wrocław 1990; *Z. Ziembliński*, Unormowania prawne a unormowania moralne w sferze prawa rodzinnego, *RPEiS* 1977, Nr 2; *M. Ziemska*, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1977.

II. Źródła prawa rodzinnego

A. Zarys historii źródeł, unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego

- 11 1. **Ziemie polskie w okresie zaborów, II Rzeczpospolita.** Rozwój rodzinnego prawa rodzinnego w Polsce został przerwany wraz z upadkiem I Rzeczypospolitej w końcu XVIII w. Państwa zaborcze (Rosja, Prusy i Austria) wprowadziły na ziemiach polskich swoje systemy prawne:
- 1) na ziemiach wschodnich obowiązywał tom X Zводу Praw;

[Przejdź do księgarni →](#)